

M. Jiříčka

JIŘIČKA, M. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Modelování sociálního rozvoje v zemědělství*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 1-6.

Práce navazuje na dřívější sdělení o modelování sociálního rozvoje v zemědělství, která byla publikována v tomto časopise (Jiříčka, 1976, 1979). Rozvádí návrh úseku ASŘ, který se týká sociálního rozvoje, a upozorňuje na vazby s dosud vykazovanými pracemi v oblasti modelování sociálních procesů v zemědělství.

sociální procesy; systém plánování

ND 9/18

Základním prvkem řízení socialistické společnosti je plán. Proto každé zdokonalování řídicích procesů musí začít přirozeně zdokonalováním procesu plánování, počínaje tvorbou plánovaných řešení a konče realizací plánovaných úkolů. Zvyšování kvality plánovaných řešení je stále spojováno s modelováním a technickými prostředky, jakými jsou např. automatizované systémy řízení (ASŘ). Současné zvládnutí tvorby a využívání modelů sociální reality naráží na celou řadu problémů, kterými jsou např. teoretické otázky plánování a modelování sociální reality; teoretické a metodologické otázky tvorby modelů v sociální oblasti; teoreticko-organizační báze a technické možnosti modelování a plánování sociálních procesů atp.

Modelování sociálních procesů je novým, dosud plně nezvládnutým nástrojem vědeckého řešení úlohy vytyčování a volby cílů společenského rozvoje a formy mechanismů řízení, stává se také proto postupně jednou ze základních metod plánování. Vytváří také základní předpoklady pro úzké svazování procesů sestavování plánu s konstrukcí mechanismů řízení jeho realizace do jediného procesu tvorby plánu společenského rozvoje. Modelování sociálních procesů s využitím výpočetní techniky je zároveň nezbytným nástrojem vědeckého prognózování společenského rozvoje, které tvoří nedílnou součást systému plánování. Výsledky výzkumu tohoto typu mohou být prakticky použitelné jen za předpokladu, že jsou respektovány zásady marx-leninského učení o předvídání, jejichž podstatu tvoří: vztah ke skutečnosti jako k objektivně existující realitě; nutnost rozlišovat prvky podstatné od druhořadých; jednota stability a proměnnosti prvků zkoumaného systému; objektivnost existence konfliktů ve vývoji zkoumaného jevu a jejich znalost; historičnost zkoumaných procesů; aktivita projevující se konkrétností, stranickostí a třídním přístupem.

Účelnost modelování lze zatím určovat podle jeho pravděpodobného přínosu k řešení sociálních a národohospodářských úkolů rozvoje naší socialistické společnosti. Významnou oblast dalších výzkumů a konkrétní tvorby modelů sociálních procesů pro potřeby prognózování a řízení tvoří výzkum a modelové ovládnutí složité interakce rozvoje oblasti vědeckotechnické, ekonomické a sociální.

Zkušenosti při modelování systémů ukázaly, že při komplexním pokusu složitých sociálních systémů nelze postupovat cestou konstrukce jednoho velkého modelu. Ukazuje se, že je nutné konstruovat systém modelů, který by byl nejen komplexním pokusem zkoumaného objektu, ale jehož jednotlivé prvky se dají současně výpočetně zvládnout.

Tvorba systému modelů jako jednoho ze základních nástrojů řízení je podmíněna charakterem sociálního systému, jeho kvalitami.

Mezi systémové kvality sociálního systému patří především složitost. Velké množství podsystémů a vazeb mezi nimi, které se neustále mění v čase, vystupuje při tvorbě systému modelu jako problém. Další významnou systémovou kvalitou socioekonomického systému je to, že podsystémy mají svoje cílové chování. To prakticky znamená, že jednotlivé podsystémy jsou relativně samostatné a realizují ve své činnosti své potřeby a zájmy. Jak jsme již informovali v předchozích článcích k otázce modelování, postupovaly naše práce především tak, že byly zaměřeny na konstrukci lokálních modelů. Tyto modely umožnily řešení některých základních problémů pomocí výpočetní techniky a tak usnadnily a upřesnily výpočet údajů, které jinými metodami bylo dosti obtížné získat. V této práci se zabýváme také vazbami modelů sociálního rozvoje v zemědělství na informační systém.

Ve VÚEZVŽ jsou předmětem výzkumu koncepce a zásady uplatňování automatizace v řízení zemědělsko-potravinářského komplexu (ZPoK) a tvorba účelového automatizovaného informačního systému ekonomického výzkumu a centrálních orgánů řízení ZPoK.

Řešení problémových okruhů navazuje a opírá se o syntetické výsledky dosažené na úseku metodologie budování ASŘ v ZPoK v 6. pětiletce a rozvádí tyto výsledky do podmínek rozvoje v 7. pětiletém plánu (D o u - c h a, C a h o v á, 1981).

Model funkční struktury ASŘ odvětví zemědělství a výživy vzniká dekompozicí systému řízení ZPoK podle reprodukčního procesu řízeného systému a podle organizačních stupňů ZPoK.

Reprodukční proces v ZPoK je členěn do kritických procesů. Kritické procesy jsou takové činnosti v ZPoK, které odvětví jako celek vykonává, aby plnilo své poslání (požadavky společnosti). Kritické procesy seskupujeme do fází a stupňů reprodukčního procesu ZPoK. Stupeň reprodukčního procesu podrobněji člení výrobní fázi reprodukčního procesu podle zpracovatelské vertikály výrobků ZPoK.

Kritické procesy hlouběji členíme na jednotlivé řízené činnosti a obory (oblasti) činnosti.

Fáze a stupně reprodukčního procesu, kritický proces, činnost a obor (oblast) činnosti vytvářejí systémové kategorie, vznikající zvyšováním rozlišovací úrovně dekompozice, a které ve spojení s organizačními stupni řízení vymezují jednotlivé hierarchie systémů (ASŘ) v ZPoK.

Složní funkční struktury ASŘ ZPoK jsou uspořádány podle číselníku:

1. fáze a stupeň reprodukčního procesu
2. kritický proces
3. činnost v rámci kritického procesu
4. obor (oblast) činnosti
5. organizační stupeň
6. identifikace organizační jednotky ZPoK

Současně je stanoven kód fází a stupňů reprodukčního procesu i kód organizačních stupňů.

Model funkční struktury ASŘ ZPoK lze představit ve formě matice složek funkční struktury ASŘ ZPoK, kde sloupce odpovídají kódům 1—4 číselníku a řádky kódům 5—6 číselníku.

Složky funkční struktury ASŘ v ZPoK jsou uspořádány takto:

1. podsystém
2. skupina úloh
3. třída úloh
4. úloha

Kód podsystémů a skupin úloh má toto členění:

- A — Řízení rozvoje organizační jednotky (s dalším členěním)
- B — Řízení přípravy hlavních a ostatních činností (s dalším členěním)
- C — Řízení materiálně-technického zásobování (s dalším členěním)
- D — Řízení pracovních sil a mezd (s dalším členěním, které v dalším analyzuji)
- E — Řízení základních prostředků (s dalším členěním)
- F — Řízení hlavních činností (s dalším členěním)
- G — Řízení ostatních činností a služeb (s dalším členěním)
- H — Řízení ekonomiky (s dalším členěním)
- K — Řízení odbytu (s dalším členěním)
- L — Řízení informačního systému (s dalším členěním)

Je rovněž vypracován kód třídy úloh, a to tak, že zachycuje:

- 1 — Prognózování, tvorba koncepcí a dlouhodobých výhledů
- 2 — Střednědobé plánování a rozpočtování
- 3 — Krátkodobé plánování a rozpočtování
- 4 — Metodické usměrňování
- 5 — Operativní plánování a řízení
- 6 — Operativně-technická evidence, včetně evidence plánových ukazatelů normativů a ostatních údajů
- 7 — Účetnictví
- 8 — Výkaznictví
- 9 — Kontrolní a rozborové činnosti

Model funkční struktury ASŘ v ZPoK lze představit ve formě matice složek funkční struktury, kde sloupce odpovídají kódům 1—2 číselníku a řádky kódům 3—4 číselníku.

V číselníku složek funkční struktury ASŘ ZPoK jako celku mají pro sociálně ekonomický rozvoj význam:

- 11 — Procesy vědeckovýzkumné
- 1110 — Sociologicko-ekonomický výzkum
- 15 — Procesy reprodukce pracovní síly
- 1511 — Výchova a vzdělávání pracovních sil v zemědělství
- 1512 — Výchova a vzdělávání pracovních sil v potravinářském průmyslu
- 1590 — Ostatní činnosti spojené s reprodukcí pracovní síly (sport, rekreace, kultura)
- 22 — Nevýrobní a neproduktivní procesy
- 2210 — Činnosti závodního stravování, kantýn a restaurací
- 2230 — Činnosti bytového hospodářství
- 2240 — Činnosti osobní dopravy

Z kódu podsystémů a skupin úloh pro modelování v oblasti sociálně ekonomické podrobněji rozepisují:

- D — Řízení pracovních sil a mezd
- D 0 — Souhrnné řízení pracovních sil a mezd

- D 1 — Řízení stavu a pohybu pracovních sil
- D 11 — Prognózování vývoje počtu pracovníků
- D 12 — Plánování počtu a rozmístění pracovníků podle činnosti a organizačních jednotek
- D 13 — Dtto D 12
Plánování náboru
- D 14 — Metodické usměrňování v oblasti řízení počtu a rozmístění pracovníků
- D 15 — Tvorba norem počtu pracovníků podle kategorií
Tvorba limitů počtu pracovníků
- D 16 — Evidence stavu a pohybu pracovníků
- D 19 — Rozbory plnění plánu náboru a rozmístění pracovníků
Rozbory plnění limitů a norem počtu pracovníků
- D 2 — Řízení výchovy, vzdělávání a péče o pracovníky
- D 21 — Prognózování vývoje péče o pracovníky
- D 22 — Plánování výchovy a vzdělávání
- D 23 — Plánování péče o pracovníky
- D 24 — Metodické usměrňování výchovy a vzdělávání
Metodické usměrňování péče o pracovníky
Tvorba normativů v oblasti péče o pracovníky
- D 26 — Evidence vzdělávání a kvalifikace pracovníků
Evidence ukazatelů péče o pracovníky
- D 29 — Rozbory plnění plánu výchovy a vzdělávání
Rozbory plnění plánu péče o pracovníky
Rozbory kvalifikační struktury pracovních sil
Rozbory úrovně péče o pracovníky
- D 3 — Řízení kádrové práce
- D 31 — Tvorba koncepcí kádrové práce
- D 33 — Plánování kádrové práce
- D 34 — Metodické usměrňování v oblasti kádrové práce
- D 36 — Evidence kádrů
- D 39 — Rozbory plnění plánu kádrové práce
- D 4 — Řízení mezd a využití fondu pracovní doby
- D 41 — Prognózování vývoje mzdových prostředků
- D 42 — Plánování mzdových prostředků a průměrných výdělků ve vazbě na plánování produktivity práce
- D 43 — Dtto 42
Plánování nominálního a efektivního fondu pracovní doby
Plánování dovolených
- D 44 — Metodické usměrňování v oblasti vývoje mzdových prostředků
Tvorba limitů mzdových prostředků
- D 45 — Operativní plánování mzdových prostředků a průměrných výdělků ve vazbě na plánování produktivity práce
Operativní plánování nominálního a efektivního fondu pracovní doby
- D 46 — Evidence brutto a netto mezd
Evidence čerpání mzdových prostředků, skutečných průměrných výdělků a produktivity práce
Evidence mezd podle pracovníků
Evidence odpracovaného a neodpracovaného času podle pracovníků (evidence docházky)
- D 48 — Statistické vyhodnocování struktury a vývoje mezd a mzdových prostředků
- D 49 — Rozbory čerpání mzdových prostředků
Rozbory plnění plánu produktivity práce
Kontrola čerpání dovolených
Rozbory využití fondu pracovní doby

inv. 5543

P3

Zásady organizace řízení komplexního budování a využívání ASŘ v zemědělství vychází z hlavních předpokladů uplatňování automatizace v řízení. Usiluje se o posílení koordinačních funkcí ASŘ, o povýšení plánovitosti a centrálního ovlivňování v procesu výstavby ASŘ a o upřesnění postavení automatizace při zdokonalování soustavy plánovitého řízení. Tento směr rozvoje ASŘ, který vychází ze Souboru opatření ke zdokonalování plánovitého řízení národního hospodářství po r. 1980, vyža-

duje budovat odpovídající ASŘ, který bude důsledně zabezpečovat potřeby integrace.

Kvalita modelů, a tím i úroveň dosažených výsledků, je sice dána také konstrukcí modelů, ale rozhodující je kvalita vstupních dat.

ASŘ jako celek (i jeho část týkající se sociálních problémů) vytvoří bázi, která umožní také lepší využití modelování. Modelování jednotlivých řídicích činností je zvláště tím, že do modelů jsou zahrnuty vlivy, které nelze tradičními metodami práce zjistit. Současně jsou jednotlivé vazby a jejich působnost kvantifikovány. Příkladem mohou být i lokální modely, o kterých jsem již informoval (Jiříčka, 1976, 1979).

Aktivním prvkem modelové techniky je rovněž objektivita výpočetných hodnot, a tím i kvalitativně vyšší základna plánovací činnosti. Vedoucí pracovníci mohou rozhodovat na základě věrohodných podkladů i v případech, kdy dříve vycházeli pouze ze znalosti podmínek a z dedukce.

Modelování a s ním i aplikace ASŘ vede také k racionalizaci celé řídicí činnosti. Výhodou je i převedení rutinních výpočetních prací na počítač. Tím se ušetří čas odborných pracovníků a současně umožní i provádění variantních výpočtů. Odborní pracovníci pak budou mít více času na vlastní rozhodování.

Významné je i vytváření základů banky dat. To bude mít i zvláštní význam pro vlastní tvorbu tzv. sociálních normativů, bez kterých je kvantifikace celé řady jevů, zvláště v sociálním plánování, nemožná. Také poznání chování modelované soustavy a působení jednotlivých vlivů je přínosem.

Literatura

DOUCHA, T. — ČAHOVÁ, M.: Vyhodnocení dosavadního stavu uplatňování automatizace v řízení ZPoK a návrh dalšího rozvoje na období 7. 5LP. [Závěrečná zpráva.] Praha, Výzk. úst. ekonom. zeměd. výživy, 1981.

JIRIČKA, M.: Základní otázky využití modelování v sociálním plánování. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 12, 1976, č. 2, s. 79-86.

JIRIČKA, M.: Využití modelování a exaktizace v řízení sociálně ekonomických systémů. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979, č. 1, s. 1-8.

JIRIČKA, M.: Výsledky výzkumu v oblasti normativů v zemědělství a výživě. In: Sbor. ČSVTS Normativy v sociálním rozvoji. Praha, 1981.

KOLEKTIV: Tvorba normativní základny pro plánování sociálního rozvoje. [Zpráva etapy výzk. úkolu.] Praha, Výzk. úst. ekonom. zeměd. výživy, 1981.

Došlo dne 5. 1. 1982

ИИРЖИЧКА, М. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Моделирование социального развития в сельском хозяйстве. Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 1-6.

Работа сопряжена с предыдущим сообщением о моделировании социального развития в сельском хозяйстве, она опубликована в настоящем журнале (Jiříčka, 1976, 1979). В ней расширен проект участка Автоматизированной системы управления, касающийся социального развития, и также обращается внимание на связи с до сих пор представляемыми работами в области моделирования социальных процессов в сельском хозяйстве.

социальные процессы; система планирования

JIRIČKA, M. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *The Modelling of Social Development in Agriculture*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 1-6.

This paper is a continuation of the previous communication on the modelling of social development in agriculture published in this journal (Jiříčka, 1976, 1979). The proposal of the management information system in the field of social development is discussed with reference to the so far published papers dealing with modelling of social processes in agriculture.

social processes; planning system

JIRIČKA, M. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Modellierung der Sozialentwicklung in der Landwirtschaft*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 1-6.

Die Arbeit knüpft an die frühere Mitteilung über die Modellierung in der Landwirtschaft an, die in dieser Zeitschrift veröffentlicht wurde (Jiříčka, 1976, 1979). Sie führt den Vorschlag des Abschnittes des automatisierten Systems der Leitung aus, der die Sozialentwicklung betrifft und macht auf Bindungen an bisher aufgewiesenen Arbeiten im Gebiet der Modellierung der Sozialprozesse in der Landwirtschaft aufmerksam.

Sozialprozesse; System der Planung

Adresa autora:

Ing. Miroslav Jiříčka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Dlážděná 6, 110 00 Praha 1
